

นิพนธ์ต้นฉบับ

Original Article

การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และความยากจน: ความยากจนจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และ รูปแบบการดื่มในกลุ่มฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน

จินตนา จันทร์โคตรแก้ว วท.บ.*,**

สุรศักดิ์ ไชยสงค์ ภ.บ., วท.ม., Ph.D.**,**

วุฒิพันธ์ วงษ์มงคล วท.บ., วท.ม.*

สุพล ลิ้มวัฒนานนท์ ภ.บ., M.P.H.M., Ph.D.*,****

ทักษพล ธรรมรังสี พ.บ., ส.ม., Ph.D.*,**

* สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ

** สำนักวิจัยนโยบายสร้างเสริมสุขภาพ

*** หน่วยปฏิบัติการวิจัยเภสัชศาสตร์สังคม คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

**** คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อศึกษาผลกระทบของค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (สุรา) ต่อความยากจนของครัวเรือน ศึกษาการกระจายตัวของค่าใช้จ่ายสุราในแต่ละฐานะทางเศรษฐกิจและศึกษารูปแบบการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในแต่ละกลุ่มฐานะทางเศรษฐกิจ วิธีการศึกษาประกอบด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิจาก 2 การสำรวจ คือ โครงการสำรวจพฤติกรรมสุขภาพสุราและการดื่มสุราของประชากร พ.ศ. 2554 และการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2543-2553 เก็บข้อมูลโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ สำหรับผลกระทบของค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ศึกษาโดยใช้ 2 วิธี คือ ศึกษาครัวเรือนที่จ่ายค่าสุรามากกว่าร้อยละ 10.0 ของค่าอุปโภคบริโภคทั้งหมดหรือครัวเรือนที่ล้มละลายจากค่าใช้จ่ายสุรา และศึกษาครัวเรือนที่ตกอยู่ใต้เส้นความยากจนเนื่องจากค่าใช้จ่ายสุรา การกระจายตัวของค่าใช้จ่ายสุรา ศึกษาโดยใช้เส้นโค้งลอเรนซ์ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการดื่มหนักแบบประจำกับฐานะทางเศรษฐกิจ โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติก การวิเคราะห์ข้อมูลมีการถ่วงน้ำหนักเพื่อให้กลุ่มตัวอย่างเป็นตัวแทนของประชากรไทย ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนที่ล้มละลายเนื่องจากค่าใช้จ่ายสุรามีสัดส่วนที่สูงที่สุดในกลุ่มครัวเรือนที่ยากจนที่สุด และต่ำที่สุดในกลุ่มครัวเรือนที่รวยที่สุด โดยช่องว่างของครัวเรือนที่ล้มละลายเนื่องจากค่าใช้จ่ายสุราระหว่างกลุ่มครัวเรือนที่ร่ำรวยกับกลุ่มครัวเรือนที่ยากจนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา ครัวเรือนไทยที่จนลงเนื่องจากค่าใช้จ่ายสุรามากกว่า 140,000 ครัวเรือนในทุกปี และครัวเรือนที่ยากจนลงเนื่องจากค่าใช้จ่ายสุรามีความแตกต่างกันระหว่างภูมิภาค โดยพบมากที่สุดในภาคเหนือและต่ำที่สุดในเขตกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างกันระหว่างพื้นที่เขตเมืองกับนอกเขตเมือง โดยพบว่าพื้นที่นอกเขตเมืองมีครัวเรือนที่จนลงเนื่องจากค่าใช้จ่ายสุรามากกว่าพื้นที่เขตเมือง กลุ่มครัวเรือนที่ร่ำรวยจ่ายค่าใช้จ่ายสุราในอัตราที่สูงกว่ากลุ่มครัวเรือนที่ยากจน แต่กลุ่มครัวเรือนยากจนกลับได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจที่มากกว่า และกลุ่มครัวเรือนที่ร่ำรวยมีโอกาสเป็นนักดื่มหนักแบบประจำน้อยกว่ากลุ่มครัวเรือนที่ยากจน

คำสำคัญ: เครื่องดื่มแอลกอฮอล์, ความยากจน, การล้มละลายของครัวเรือน, ประเทศไทย

บทนำ

วิถีความยากจนนำไปสู่การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ โดยผ่านปัจจัยที่หลากหลายทั้งภาวะความเครียดและวิถีชีวิตของประชากรที่ยากจน เช่น ภาวะว่างงาน การหย่าร้าง ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจในชีวิตประจำวันนำไปสู่การเป็นนักดื่มหนักมากกว่ากลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า⁽¹⁻³⁾ นอกจากนี้ความเครียดจากการมีวิถีชีวิตอยู่ในสภาวะแวดล้อมของความยากจน เช่น อยู่ในสภาวะที่มีการจัดการปัญหาที่ไม่ดี อาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงต่ออาชญากรรม และมีปัญหาสุขภาพจิต อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด ปัจจัยความเครียดเหล่านี้นำไปสู่การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์^(4,5)

แม้ว่าการศึกษาในหลายประเทศโดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น อังกฤษและสหรัฐอเมริกา จะแสดงให้เห็นว่า มีนักดื่มในกลุ่มคนที่มีเศรษฐกิจต่ำกว่ากลุ่มที่เศรษฐกิจต่ำกว่า^(6,7) แต่เมื่อศึกษาลงไปถึงลักษณะการดื่มพบว่ากลุ่มคนรวยจะดื่มเครื่องดื่มในประเภทที่ราคาสูง ดิบกรึตำ อย่างเช่น ไวน์ ในขณะที่กลุ่มคนจนจะดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ประเภทสุราขาวและเบียร์⁽⁸⁾

นอกจากนี้คนจนมีพฤติกรรมการดื่มแบบเสี่ยงและดื่มประจำมากกว่าคนรวย กลุ่มคนจนมีโอกาที่จะประสบปัญหาความเครียด และมีแนวโน้มที่จะเป็นนักดื่มหนักมากกว่าคนรวย⁽⁹⁾ จากการศึกษาในสหรัฐอเมริกาพบว่ากลุ่มคนที่มีความเปราะบางทางสังคม เช่น กลุ่มคนผิวสี มีโอกาสดื่มหนักและมีโอกาสติดสุราและเป็นพิษสุราเรื้อรังมากกว่ากลุ่มคนที่มีเศรษฐกิจที่ดีกว่า⁽¹⁰⁾ จากการศึกษาในประเทศอินเดียพบว่า กลุ่มคนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนมีโอกาสในการดื่มประจำประมาณ 1.2 เท่าเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น นอกจากนี้ เมื่อใช้ระดับการศึกษาเป็นตัวชี้วัดฐานะทางเศรษฐกิจพบว่า กลุ่มที่ไม่ได้รับการศึกษามีโอกาสเป็นนักดื่มประจำ 1.3 เท่าเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่มีการศึกษา⁽¹¹⁾

เป็นที่แน่ชัดว่า กลุ่มคนจนมีความเสี่ยงที่จะประสบปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์สูงกว่าคนรวย เนื่องจากกลุ่มคนจนเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบาง

ทางสังคม การเข้าถึงสวัสดิการทางสังคมที่น้อยกว่ากลุ่มอื่นทำให้คนจนได้รับผลกระทบจากการดื่มมากกว่าคนรวย โดยเฉพาะผลกระทบด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน ครัวเรือนที่ยากจนมีทรัพยากรจำกัดอยู่แล้ว หากเงินส่วนหนึ่งถูกแบ่งไปใช้กับค่าใช้จ่ายเครื่องตัดผมแอลกอฮอล์ทำให้ส่วนแบ่งค่าใช้จ่ายที่จำเป็นของครัวเรือนลดลง เช่น ค่าอาหาร ค่าเครื่องใช้ภายในบ้าน ค่าใช้จ่ายในการศึกษา⁽¹²⁾

นอกจากนี้ การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์นำไปสู่วงจรความยากจน ผ่านผลกระทบด้านการงาน การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์อาจมีผลต่อสถานภาพการทำงาน จากการศึกษาในประเทศสกอตแลนด์พบว่า กลุ่มคนตกงานมีสัดส่วนของนักดื่มหนักมากกว่าคนที่มีงานทำ⁽¹³⁾ การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ยังมีผลเชิงลบต่อผลผลิตภาพการทำงาน ผ่านทางการเจ็บป่วยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงาน การลางาน มาสาย และการขาดงาน ในหลายประเทศ ได้ทำการศึกษาการสูญเสียผลผลิตภาพในการทำงานที่เกิดจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เช่น การศึกษาในประเทศนิวซีแลนด์ พบว่า การดื่มส่งผลต่อการขาดงานและทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานลดลง โดยทำให้เกิดการสูญเสียผลผลิตภาพสูงถึงประมาณ 57 ล้านดอลลาร์ต่อปี⁽¹⁴⁾ ในสหรัฐอเมริกาทำการศึกษาในรัฐมินนิโซตา พบว่าการดื่มนำไปสู่การสูญเสียผลผลิตภาพในการทำงานมากถึง 1.2 ล้านดอลลาร์⁽¹⁵⁾ สำหรับในประเทศไทยการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์นำไปสู่ผลกระทบทางสังคม สุขภาพและเศรษฐกิจสูงถึงร้อยละ 1.99 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ ในปี 2549⁽¹⁶⁾

การศึกษาเกี่ยวกับการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และความยากจนในประเทศไทย มีอยู่อย่างจำกัด จากการศึกษาของวิชัย โชควิวัฒน์ และคณะ ปี 2550 พบว่ากลุ่มผู้มีการศึกษาน้อยดื่มสุราเป็นประจำมากกว่ากลุ่มผู้มีการศึกษาสูง และรายจ่ายค่าเครื่องดื่มแอลกอฮอล์สูงกว่ารายจ่ายค่ารักษาพยาบาล⁽¹⁷⁾ และจากการศึกษาของอัญชญา ณ ระนองปี 2551 พบว่าผลกระทบของค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อความยากจนของ

ครัวเรือนลดลงระหว่างปี 2529-2547⁽¹⁸⁾ และข้อสรุปจากการศึกษาพบว่าค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีผลกระทบต่อความยากจนของครัวเรือนไม่มากนัก การศึกษาดังกล่าวใช้ข้อมูลรายได้และค่าใช้จ่ายโดยรวมของครัวเรือนในการศึกษาผลกระทบของค่าเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อความยากจนของครัวเรือน ข้อมูลรายได้มีข้อจำกัดคือผู้ตอบจะรายงานรายได้ต่ำกว่าหรือสูงกว่าความเป็นจริงเนื่องจากคนไม่ต้องการเปิดเผยรายได้ที่แท้จริง และข้อมูลรายจ่ายโดยรวมของครัวเรือนมีแนวโน้มไม่คงที่ในแต่ละเดือน เนื่องจากค่าใช้จ่ายโดยรวมของครัวเรือนรวมค่าใช้จ่ายที่ไม่ได้จ่ายเป็นประจำ เช่น ค่าภาษี ของขวัญเงินบริจาค เบี้ยประกันภัย การศึกษานี้จะใช้ข้อมูลรายจ่ายอุปโภคและบริโภคของครัวเรือนที่มีแนวโน้มเฉลี่ยต่อเดือนค่อนข้างคงที่ และการศึกษานี้ศึกษาเพื่อต่อยอดในเชิงผลกระทบของค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์จากปี 2547 และประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษาผลกระทบจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในหลายมิติ คือ ใช้แนวคิดการล้มละลายด้านสุขภาพ และการกระจายตัวของค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มาประยุกต์ใช้เพื่อแสดงสถานการณ์ของการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ให้ครอบคลุมในหลากหลายมิติ ไม่เพียงเท่านั้น การศึกษานี้ยังศึกษาในเชิงพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มากกว่าผลกระทบเชิงรายจ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาผลกระทบค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในครัวเรือนต่อความยากจนของครัวเรือน (2) ศึกษาการกระจายตัวของค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในกลุ่มที่มีสถานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน และ (3) ศึกษารูปแบบการดื่มในแต่ละกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน

วิธีการศึกษา

1. รูปแบบการศึกษา

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี 2543-2553

และโครงการสำรวจพฤติกรรมการสูบบุหรี่และการดื่มสุราของประชากร พ.ศ. 2554

2. ฐานข้อมูลทุติยภูมิ

โดยฐานข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ฐานข้อมูลที่มีการสำรวจค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และการสำรวจพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

การสำรวจเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ การศึกษานี้วิเคราะห์ข้อมูลค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์จากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี 2543-2553 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ทำการสำรวจในทุกจังหวัดทั่วประเทศ และสำรวจตลอดทั้งปี ใช้วิธีการสุ่มแบบเป็นชั้นภูมิ (stratified two-stage sampling) ชั้นแรกสุ่มเขตแดน (enumeration areas) ทั้งในเขตและนอกเขตเทศบาล (ในเมืองและนอกเขตเมือง ตามลำดับ) จากนั้นจะเป็นการสุ่มครัวเรือน เมื่อได้ครัวเรือนที่สุ่มเรียบร้อยแล้วจะทำการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน การเก็บข้อมูลจะดำเนินการทุก 2 ปี แต่หลังจาก ปี 2549 ทางรัฐบาลได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคมจึงมีการดำเนินการเก็บข้อมูลในทุกๆ ปี

การสำรวจพฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

โครงการสำรวจพฤติกรรมการสูบบุหรี่และการดื่มสุราของประชากร พ.ศ. 2554 ใช้แผนการสุ่มแบบ stratified two-stage sampling โดยทำการเลือกชุมชนอาคาร/หมู่บ้านในชั้นแรก ชั้นที่สองเป็นการสุ่มเลือกครัวเรือน โดยจะสัมภาษณ์สมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไป จำนวนกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 177,350 คน

3. ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ศึกษาในการศึกษานี้ ประกอบไปด้วย ค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือนต่อเดือน ครัวเรือนที่ล้มละลาย

จากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ครั้วเรือนที่จนลง เนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ สัดส่วนของนักดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์แต่ละประเภทในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา การดื่มหนักแบบประจำในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา หมายถึงการดื่มมากกว่า 5 แก้วมาตรฐาน และดื่มหนักอย่างน้อย 1 ครั้งต่อสัปดาห์ และความชุกของนักดื่มในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา (นักดื่มปัจจุบัน) เศรษฐฐานะด้านทรัพย์สิน หมายถึงการแบ่งฐานะทางเศรษฐกิจโดยใช้รายการทรัพย์สินและความเป็นอยู่ของครัวเรือน เช่น ลักษณะที่อยู่อาศัย คอมพิวเตอร์ มือถือ รถยนต์ส่วนบุคคล เป็นต้น เนื่องจากการวัดโดยใช้ดัชนีทรัพย์สินมีความอ่อนไหวต่อการผิดพลาดของเครื่องมือวัด (measurement error) น้อยกว่าการวัดรายได้หรือการใช้จ่ายของครัวเรือน ข้อผิดพลาดของเครื่องมือวัดอาจเกิดจากปัจจัยด้านความจำของผู้ตอบ (recall bias) ในการประมาณการรายได้หรือค่าใช้จ่ายในช่วงเวลาที่ผ่านมา หากวัดโดยดูจากการมีทรัพย์สินและลักษณะความเป็นอยู่จะสามารถลดปัญหาด้านความจำของผู้ตอบได้⁽¹⁹⁾

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2543-2553

การศึกษานี้ศึกษาผลกระทบการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อความยากจนของครัวเรือน ใน 2 ลักษณะดังนี้

1) ครัวเรือนที่ล้มละลายเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

ครัวเรือนที่ล้มละลายเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์คำนวณจากครัวเรือนที่มีสัดส่วนค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคสูงกว่าร้อยละ 10.0 การศึกษานี้ประยุกต์ใช้แนวคิดครัวเรือนที่ล้มละลายที่เกิดจากการจ่ายค่าบริการสุขภาพ⁽¹⁹⁾ การศึกษาครัวเรือนล้มละลายเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ตามฐานะทางเศรษฐกิจด้านทรัพย์สิน โดยแบ่งเป็นควินไทล์ การแบ่งควินไทล์ใช้การวิเคราะห์

องค์ประกอบหลัก (principal component analysis) โดยควินไทล์ที่ 1 หมายถึงกลุ่มครัวเรือนที่จนที่สุดและควินไทล์ที่ 5 หมายถึงครัวเรือนที่รวยที่สุด

การแบ่งเศรษฐกิจของครัวเรือนโดยใช้ดัชนีทรัพย์สินมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การคิดค่าดัชนีทรัพย์สินของแต่ละครัวเรือน ใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบหลักสำหรับการมีอยู่ของทรัพย์สินแต่ละชนิด ตามสมการที่ 1 ดังนี้

$$A_i = \sum_k f_k \left(\frac{a_{ik} - \bar{a}_k}{s_k} \right) \dots\dots\dots \text{สมการที่ 1}$$

A_i = ดัชนีทรัพย์สินในครัวเรือน i

a_{ik} = การมีทรัพย์สินชนิด k ในครัวเรือน i ซึ่งมีค่าเป็น 0 (หากไม่มี) หรือ 1 (หากมี)

a_k = ค่าเฉลี่ยของการมีทรัพย์สินชนิด k ในครัวเรือนทั้งหมด

s_k = ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีทรัพย์สินในทุกครัวเรือน

f_k = ค่าถ่วงน้ำหนักของทรัพย์สินชนิด k ที่มีความสัมพันธ์กันกับองค์ประกอบตัวแรก (first principal component)

ขั้นตอนที่ 2 แบ่งเศรษฐกิจของครัวเรือนตามค่าดัชนีทรัพย์สินเป็นควินไทล์ (quintile) หรือ 5 กลุ่มที่มีขนาดเท่ากันโดยเรียงลำดับตามดัชนีทรัพย์สิน ดังนั้นครัวเรือนที่มีดัชนีทรัพย์สินน้อยที่สุดจะอยู่ในควินไทล์ที่หนึ่ง หมายถึง ครัวเรือนในกลุ่มที่ยากจนที่สุด และครัวเรือนที่มีดัชนีทรัพย์สินมากที่สุดจะอยู่ในควินไทล์ที่ห้า

2) ครัวเรือนที่ตกได้เส้นความยากจน หลังหักค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

การศึกษาครัวเรือนที่ค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคอยู่ต่ำกว่าเส้นความยากจนเมื่อหักค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ซึ่งประยุกต์จากรายงานของธนาคารโลก⁽¹⁹⁾ เส้นความยากจนที่นำมาวิเคราะห์ได้มาจากการศึกษาของสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ⁽²⁰⁾ คำนวณ

จากรายจ่ายอุปโภคบริโภคต่อหัวประชากร และรายจ่ายค่าอุปโภคบริโภคต่อค่า adult-equivalent โดยค่า adult-equivalent คำนวณโดยใช้หลักที่ว่า เด็กและผู้ใหญ่มีรายจ่ายที่ไม่เท่ากัน ดังนั้น จึงควรคำนวณค่าอุปโภคบริโภคในกลุ่มเด็กต่ำกว่าในกลุ่มผู้ใหญ่ การคำนวณดังกล่าวใช้สูตรของ OECD modified scale หรือสมการของ Deaton⁽²¹⁾ ดังนี้

$$\text{adult equivalent} = 1 + (0.5 * (\text{adult} - 1)) + (0.3 * \text{child}) \quad \dots\dots\dots \text{สมการที่ 2}$$

adult = จำนวนคนที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป และ
child = จำนวนคนที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี

3) การกระจายตัวของค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในประชากรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน

การศึกษาที่พิจารณการกระจายของค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (แกนตั้ง) โดยเปรียบเทียบกับ การเรียงลำดับของรายจ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือน (แกนนอน) ซึ่งแสดงอยู่ในรูปของเส้นโค้งที่เรียกว่า concentration curve โดยใช้โปรแกรม DASP version 2.3⁽²²⁾

หากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์กระจายเท่ากันในทุกๆ เศรษฐฐานะของครัวเรือน concentration curve จะเป็นเส้นทแยงมุมที่ 45° เรียกว่า เส้นแห่งความเท่าเทียม (equality line) หาก concentration curve อยู่ใต้เส้น 45° หมายถึง ค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์กระจุกตัวในกลุ่มครัวเรือนที่ร่ำรวยมากกว่ากลุ่มที่ยากจน แต่หาก concentration curve อยู่เหนือเส้น 45° มีความหมายที่ตรงกันข้าม⁽¹⁹⁾

สำหรับเส้นโค้งลอเรนซ์ (Lorenze curve) ใช้ศึกษาการกระจายตัวของรายได้ โดยแกนตั้งเป็นการกระจายของรายได้ตามเศรษฐฐานะของครัวเรือน ดังนั้น Lorenze curve อยู่ใต้เส้น 45° เสมอ (นั่นคือ รายได้ย่อมกระจุกตัวในครัวเรือนที่มีเศรษฐฐานะดีกว่า) ในการศึกษา ใช้ค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือนแทนข้อมูลรายได้ของครัวเรือนเนื่องจากสะท้อนเศรษฐฐานะได้ดีกว่าข้อมูลรายได้ โดยการวัดค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคมีความคงที่ในการรายงานรายปีมากกว่าการวัดรายได้ของครัว-

เรือน⁽¹⁹⁾

เมื่อพิจารณา concentration curve กับ Lorenze curve ในการศึกษาจึงเป็นการเปรียบเทียบการกระจายตัวของค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ตามเศรษฐฐานะของครัวเรือนโดยเทียบกับการกระจายของค่าใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภคของครัวเรือน หากเส้นดัชนีการกระจายตัวของค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (concentration curve) อยู่ใต้เส้นการกระจายตัวของรายจ่ายอุปโภคบริโภค (Lorenze curve) แสดงว่าคนรวยจ่ายค่าเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในอัตราที่มากกว่าคนจน (progressive payment) แต่หากปรากฏการณ์เกิดขึ้นในทางตรงกันข้าม แสดงว่า กลุ่มคนจนมีค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในอัตราที่สูงกว่า (regressive payment) นอกจากนี้การศึกษายังประยุกต์ใช้ Kakwani index ที่ศึกษาค่าความต่างระหว่างดัชนีการกระจายตัวของค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (concentration index) และสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคของรายจ่ายอุปโภคบริโภค (Gini coefficient) ตามสมการที่ 3 ค่า Kakwani index มีค่าตั้งแต่ -2 ถึง +1 และถ้าค่าเป็นลบหมายถึง ค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นอัตราถอยหลังหรือกลุ่มคนจนจ่ายในอัตรามากกว่า (regressive payment) แต่หากค่าเป็นบวกหมายความว่า ค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในอัตราก้าวหน้า หรือคนรวยจ่ายในอัตราที่มากกว่า (progressive payment)

$$\text{Kakwani index} = \text{concentration index} - \text{Gini coefficient} \quad \dots\dots\dots \text{สมการที่ 3}$$

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมการดื่มจากโครงการสำรวจพฤติกรรมกาสูบหรี่และการดื่มสุราของประชากร พ.ศ. 2554

การศึกษารูปแบบการดื่มจะแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ส่วน คือ (1) การศึกษาความชุกของนักดื่มปัจจุบัน (2) การศึกษาสัดส่วนนักดื่มที่ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์แต่ละประเภท ประกอบไปด้วย เบียร์ สุราขาว/สุรากลั่น สุราสี สุราพื้นบ้าน ไวน์ และไวน์คูลเลอร์ โดยการศึกษาประเภทเครื่องดื่มแอลกอฮอล์จะศึกษาประเภทที่

ดื่มบ่อยที่สุดในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา และ (3) การหาความสัมพันธ์ระหว่างการดื่มหนักแบบประจำกับฐานะทางเศรษฐกิจโดยใช้การวิเคราะห์การถดถอย-โลจิสติก (logistic regression) ตัวแปรที่ควบคุมมีดังนี้ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ พื้นที่ที่อาศัยอยู่ (ในเมืองและนอกเขตเมือง) และภูมิภาค

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้ใช้โปรแกรม STATA version 11 การศึกษานี้มีการถ่วงน้ำหนักเพื่อเป็นตัวแทนของประชากรไทยโดยใช้ค่าถ่วงน้ำหนักที่คำนวณจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ยกเว้นการหาความสัมพันธ์ระหว่างการดื่มหนักแบบประจำกับฐานะทางเศรษฐกิจที่ศึกษาเฉพาะกลุ่มประชากรที่ดื่มหนักเท่านั้น

ผลการศึกษา

1. คริวเรือนที่ล้มละลายเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ระหว่างปี 2543-2553

จากการศึกษาคริวเรือนที่ล้มละลายจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พบว่า คริวเรือนที่ยากจนที่สุดในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา มีสัดส่วนของคริวเรือนที่ล้มละลายจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ประมาณร้อยละ 7 ของคริวเรือนทั้งหมด ขณะที่ในกลุ่มคริวเรือนที่รวยที่สุด

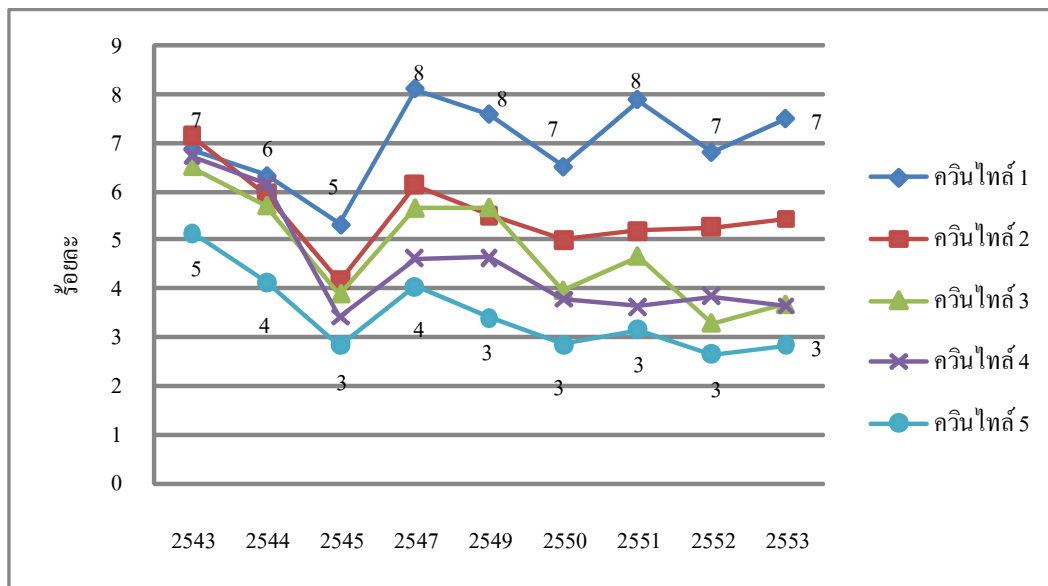
โดยเฉลี่ยมีเพียงร้อยละ 3 (ภาพที่ 1)

เมื่อวิเคราะห์เฉพาะคริวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พบว่า ในระหว่างปี 2543-2553 คริวเรือนที่จนที่สุด มีสัดส่วนของคริวเรือนที่ล้มละลายจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์อยู่ระหว่างร้อยละ 23-35 โดยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 5.0 ต่อปี และช่องว่างระหว่างคริวเรือนที่ยากจนที่สุดและคริวเรือนที่รวยที่สุดเพิ่มขึ้นในรอบ 10 ปี จากประมาณเท่าตัวในปี 2543 เป็นประมาณ 3 เท่า ในปี 2553

2. คริวเรือนที่ค่าใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภคอยู่ต่ำกว่าเส้นความยากจนหลังหักค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

คริวเรือนที่จนลงเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เฉลี่ยประมาณร้อยละ 1.0 ในแต่ละปี และมีแนวโน้มลดลงในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา เมื่อคำนวณโดยใช้รายจ่ายอุปโภคบริโภคต่อหัวประชากร (ภาพที่ 2) และเมื่อคำนวณสัดส่วนคริวเรือนที่จนลงเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์โดยใช้รายจ่ายอุปโภคบริโภคต่อค่า adult equivalent สัดส่วนคริวเรือนที่จนลงเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ประมาณ ร้อยละ 0.3 ถึงแม้สัดส่วนคริวเรือนที่จนลงจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่ม

ภาพที่ 1 สัดส่วนของคริวเรือนที่ล้มละลายจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อคริวเรือนทั้งหมด แบ่งตามเศรษฐกิจฐานะทางทรัพย์สิน ในปี 2543-2553

แอลกอฮอล์จะค่อนข้างต่ำ เมื่อคิดเป็นจำนวนครัวเรือนพบว่า ครัวเรือนที่จนลงเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์สูงกว่า 140,000 ครัวเรือนในทุกปี นอกจากนี้ ครัวเรือนที่จนลงเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ มีสัดส่วนที่แตกต่างกันระหว่างในเมืองและนอกเขตเมือง โดยในพื้นที่นอกเขตเมืองมีสัดส่วนครัวเรือนที่จนลงเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์สูงกว่าพื้นที่เขตเมืองประมาณเท่าตัว และแนวโน้มครัวเรือนที่จนลงเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของพื้นที่เขตเมืองกับนอกเขตเมืองมีแนวโน้มลดลง

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาคครัวเรือนที่ยากจนลงเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์พบมากสุดในภาคเหนือ โดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 1.30 ในแต่ละปี และในกรุงเทพและปริมณฑลมีสัดส่วนครัวเรือนที่จนลงเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่ำที่สุด ประมาณร้อยละ 0.5 ในแต่ละปี นอกจากนี้สัดส่วนครัวเรือนที่จนลงเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีแนวโน้มลดลงในทุกภูมิภาค ยกเว้นในปี 2547 ที่มีสัดส่วนครัวเรือนที่จนลง เนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เพิ่มขึ้น (ภาพที่ 3)

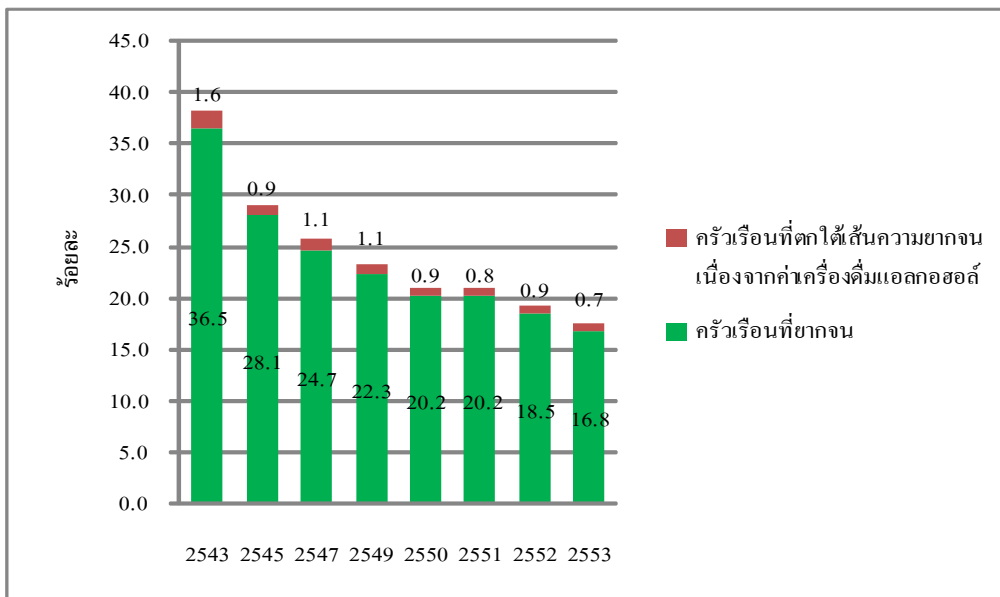
3. การกระจายตัวของค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

จากภาพที่ 4 เส้นดัชนีการกระจายตัวของค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (concentration curve หรือ C (p): alcohol expenditure) อยู่ใต้เส้นการกระจายตัวของรายจ่ายอุปโภคบริโภค (Lorenze curve หรือ (L(p): consumption expenditure) แสดงให้เห็นว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีเศรษฐฐานะดีจ่ายค่าเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในอัตราที่สูงกว่าครัวเรือนที่ยากจน (progressive payment) และค่า Kakwani index มีค่าเป็นบวกเท่ากับ 0.06 โดยค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคของค่าอุปโภคบริโภคเท่ากับ 0.37 และค่าดัชนีการกระจายตัวของค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เท่ากับ 0.43 ซึ่งแสดงว่า กลุ่มครัวเรือนที่มีเศรษฐฐานะดีจ่ายค่าเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในอัตราที่สูงกว่า

4. รูปแบบการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในแต่ละเศรษฐฐานะ

จากการศึกษาความชุกดื่มแบ่งตามเศรษฐฐานะด้านทรัพย์สินในประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป พบว่าความชุกของนักดื่มสูงสุดในกลุ่มประชากรชนชั้นกลางประมาณร้อยละ

ภาพที่ 2 สัดส่วนของครัวเรือนที่มีรายจ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือนอยู่ใต้เส้นความยากจนเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในปี 2543-2553 (คำนวณโดยใช้รายจ่ายอุปโภคบริโภคต่อหัวประชากร)

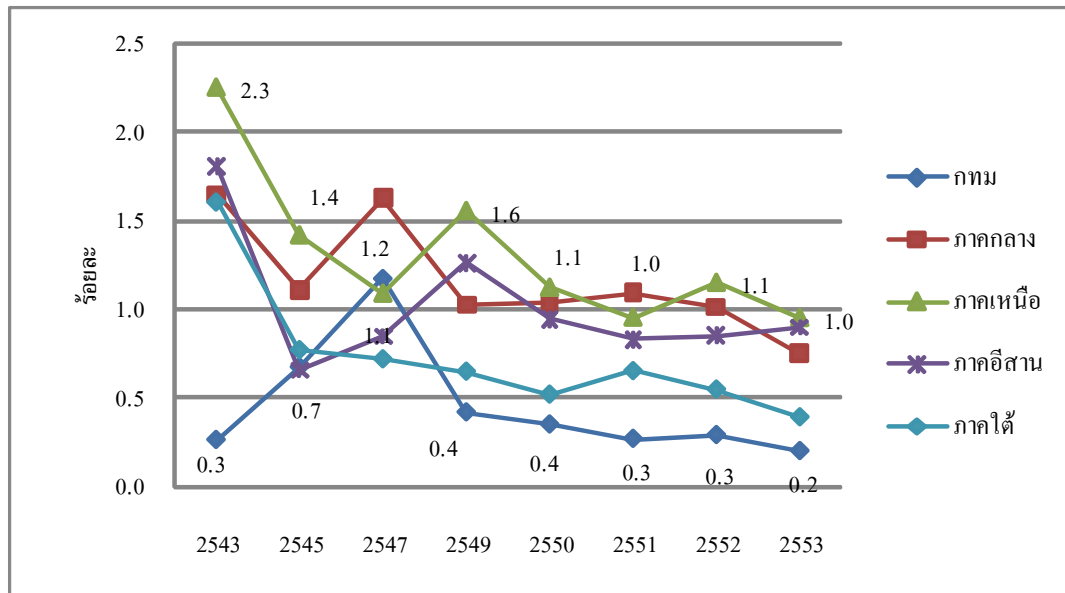

ความยากจนจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และรูปแบบการดื่มในกลุ่มฐานะทางเศรษฐกิจที่ต่างกัน

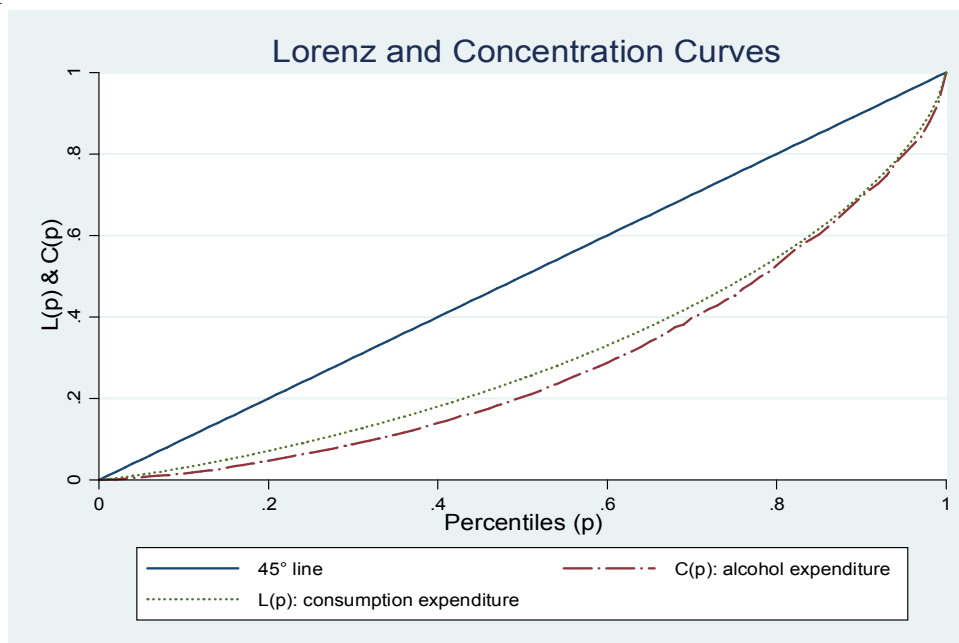
34.0 และต่ำสุดในครัวเรือนที่รวยที่สุดร้อยละ 27.0 และเมื่อแบ่งสัดส่วนของนักดื่มตามเครื่องดื่มแอลกอฮอล์แต่ละประเภท พบว่ากลุ่มคนเศรษฐกิจที่ดีที่สุดดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ประเภท ไวน์ สุราสี และไวท์คูลเลอร์

ขณะที่กลุ่มที่มีเศรษฐกิจต่ำที่สุดดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ประเภทสุราพื้นบ้าน สุราขาว และนักดื่มที่ดื่มสุราขาวพบน้อยในกลุ่มคนเศรษฐกิจที่ดีที่สุด

ภาพที่ 3 สัดส่วนของครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคตกอยู่ที่เส้นความยากจนเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในปี 2543-2553 แบ่งตามภูมิภาค (คำนวณโดยใช้รายจ่ายอุปโภคบริโภคต่อหัวประชากร)

ภาพที่ 4 การกระจายตัวของค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เปรียบเทียบกับค่าอุปโภคบริโภคของครัวเรือนในปี 2553

หมายเหตุ consumption expenditure = รายจ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือน
 alcohol expenditure = ค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

5. ความสัมพันธ์ระหว่างการดื่มหนักแบบประจำ กับฐานะทางเศรษฐกิจด้านทรัพย์สิน

นักดื่มหนักส่วนใหญ่เป็นนักดื่มหนักครั้งคราว และนักดื่มหนักครั้งคราวส่วนใหญ่กระจายตัวในกลุ่มคนที่มีเศรษฐกิจที่ต่ำ ขณะที่นักดื่มหนักแบบประจำพบมากที่สุดในกลุ่มคนจนที่สุด มากไปกว่านี้กลุ่มที่มีเศรษฐกิจต่ำมีโอกาสที่เป็นนักดื่มหนักแบบประจำมากกว่ากลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงกว่า ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่สุดมีโอกาสที่จะเป็นนักดื่มหนักแบบประจำน้อยกว่ากลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่สุดประมาณร้อยละ 40.0 ($p < 0.05$, $OR = 0.60$, $95\%CI = 0.49-0.74$) (ตารางที่ 1)

วิจารณ์

การศึกษานี้มุ่งเน้นเพื่ออธิบายสถานการณ์การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และความยากจน ทั้งในรูปแบบค่าใช้จ่ายและพฤติกรรมในการดื่ม จากการศึกษาใน 3 วัตถุประสงค์ จะพบว่า (1) ค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ส่งผลต่อความยากจนของครัวเรือน ทั้งในรูปแบบของการล้มละลายของครัวเรือนและการทำให้ครัวเรือนตกได้เส้นความยากจนเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (2) คนเศรษฐกิจดีจ่ายค่าเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในอัตราที่สูงกว่ากลุ่มคนจน (3) รูปแบบการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของคนจนที่ค่อนข้างเสี่ยงทั้งดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีดีกรีสูง และการดื่มหนัก

แบบประจำ โดยจากข้อค้นพบทั้ง 3 ข้ออาจแบ่งเป็นสถานการณ์ใน 2 ลักษณะคือ ค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และพฤติกรรมการดื่ม ดังนี้

ผลกระทบค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และความยากจนของครัวเรือน

จากผลการศึกษาสถานการณ์การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และความยากจน ค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ส่งผลกระทบต่อฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน การศึกษานี้ยืนยันผลการศึกษาที่แสดงแนวโน้มการลดลงของผลกระทบจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในระหว่างปี 2529-2547 ของ อัญชญา ณะระนอง⁽¹⁸⁾ การลดลงของสัดส่วนครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ โดยเฉพาะในปี 2545 ที่แสดงการลดลงอย่างเห็นได้ชัดอาจจะมีสาเหตุมาจากการรณรงค์และมาตรการทางสังคมจากการขับเคลื่อนของภาคีเครือข่ายเพื่อแก้ไขปัญหาจากการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ โดยเฉพาะช่วงปี 2544 ที่เป็นปีกำเนิดของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพที่ส่งผลกระทบต่อ การขับเคลื่อนทางสังคมในการจัดการปัญหาเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และนอกจากนี้อาจจะมีสาเหตุมาจากการเพิ่มขึ้นของรายได้ของประชากรไทย⁽²³⁾ มากไปกว่านี้การลดลงของการล้มละลายที่เกิดจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ อาจมีสาเหตุมาจากการลดลงของสัดส่วนค่าใช้จ่าย

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจและการดื่มหนักแบบประจำ ในปี 2554 (กลุ่มอ้างอิงคือควินไทล์ที่ 1)

ควินไทล์	ดื่มหนักครั้งคราว		ดื่มหนักประจำ		สัดส่วนของการดื่มหนักประจำ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	adjusted odds ratio	(95% CI)
ควินไทล์ที่ 1	865	15.0	316	23.0	1	
ควินไทล์ที่ 2	920	16.0	234	17.0	0.75*	(0.61-0.91)
ควินไทล์ที่ 3	1187	21.0	275	20.0	0.69*	(0.57-0.83)
ควินไทล์ที่ 4	1352	24.0	296	22.0	0.67*	(0.56-0.81)
ควินไทล์ที่ 5	1353	24.0	248	18.0	0.60*	(0.49-0.74)

หมายเหตุ * $p < 0.05$

เครื่องตี้มแอลกอฮอล์ในระดับครัวเรือน⁽²⁴⁾ แต่อย่างไรก็ตาม พบว่าข้อสรุปของการศึกษานี้มีความขัดแย้งกันกับข้อสรุปการศึกษาของอัญชนา ณ ระนอง⁽¹⁸⁾ ที่พบว่าค่าใช้จ่ายเครื่องตี้มแอลกอฮอล์มีผลกระทบต่อความยากจนของครัวเรือนไม่มากนัก อาจรายงานผลกระทบโดยไม่นับถึงจำนวนครัวเรือนไทยที่จนลงเนื่องจากค่าใช้จ่ายเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ที่มีจำนวนสูงกว่า 140,000 ครัวเรือนในทุกปี

การกระจายตัวของค่าใช้จ่ายเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ที่พบว่ากลุ่มคนรวยจ่ายค่าเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ในอัตราที่สูงกว่า (progressive payment) จากผลการศึกษาดังกล่าวขัดแย้งกับการศึกษาจากเวียดนามที่พบว่า กลุ่มคนจนที่สุดจ่ายค่าใช้จ่ายเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ในสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มคนที่มีรายได้สูงที่สุดประมาณ 4 เท่า⁽²⁵⁾ ซึ่งข้อขัดแย้งของผลการศึกษาอาจจะเกิดจากความแตกต่างของบริบททั้งทางเศรษฐกิจและสังคม และถึงแม้ว่าคนรวยจ่ายค่าเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ในอัตราที่สูงกว่าคนจน แต่คนจนก็ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจที่มากกว่าคนที่มีฐานะดีกว่า จะเห็นได้จากครัวเรือนที่ล้มละลายจากค่าใช้จ่ายเครื่องตี้มแอลกอฮอล์มีสัดส่วนที่สูงในกลุ่มคนจน ยิ่งไปกว่านั้น ค่าใช้จ่ายเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ในกลุ่มครัวเรือนที่ยากจนอาจส่งผลกระทบต่อสูญเสียโอกาสในค่าใช้จ่ายพื้นฐานด้านอื่น ๆ ดังการศึกษาในไต้หวันที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของค่าใช้จ่ายเครื่องตี้มแอลกอฮอล์และการลดลงของค่าใช้จ่ายพื้นฐานของครัวเรือน⁽¹²⁾

พฤติกรรมการตี้มตามฐานะทางเศรษฐกิจ

กลุ่มคนชนชั้นกลางมีความชุกของนักตี้มสูงที่สุด ซึ่งผลการศึกษานี้เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับรายงานสถานการณ์การบริโภคเครื่องตี้มแอลกอฮอล์และผลกระทบ ในประเทศไทยปี 2556 จากศูนย์วิจัยปัญหา-สุราที่พบว่า คนที่จบการศึกษาสายอาชีพ (ปวช. ปวส. และอนุปริญญา) มีความชุกสูงที่สุด⁽²⁴⁾ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับผลการศึกษาจากต่างประเทศ อาจมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับบริบทของประเทศ ใน

ประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น การศึกษาในประเทศอังกฤษที่พบว่า ในครัวเรือนที่มีรายได้สูงมีนักตี้มในช่วงสัปดาห์ที่ผ่านมามากกว่าครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำประมาณ 2 เท่า⁽²⁶⁾ เช่นเดียวกันกับการศึกษาในสหรัฐอเมริกา⁽⁷⁾ และการศึกษาจากประเทศเพื่อนบ้าน คือ สาธารณรัฐ-ประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่พบว่าความชุกของนักตี้มพบมากในกลุ่มคนที่มีการศึกษาสูงและรายได้สูง⁽²⁷⁾

หากศึกษาประเภทของเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ กลุ่มคนรวยตี้มเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ที่มีดีกรีต่ำ คือ สุราสีและไวน์ กลุ่มคนจนตี้มสุราพื้นบ้าน มากไปกว่านั้น ในกลุ่มคนจนมีพฤติกรรมการตี้มแบบเสี่ยงมากกว่ากลุ่มคนรวย ผลการศึกษานี้ สนับสนุนหลายการศึกษา ซึ่งพบว่าการตี้มแบบหนักพบมากในกลุ่มคนที่มีการศึกษาต่ำ^(28,29) และกลุ่มคนจน⁽³⁰⁾ ซึ่งการตี้มหนักในกลุ่มคนจนอาจมีสาเหตุมาจากความเครียดจากวิถีความยากจน เช่น การว่างงาน เป็นต้น จากการศึกษาในประเทศรัสเซียพบว่าการตี้มแบบเสี่ยงมีความสัมพันธ์กันกับการว่างงาน⁽³¹⁾ เช่นเดียวกับการศึกษาจากสหรัฐอเมริกา ที่พบว่า ความถี่ของการตี้มหนักมีความสัมพันธ์กับการเพิ่มขึ้นของอัตราว่างงานในรอบ 15 ปีที่ผ่านมา⁽³²⁾ จากพฤติกรรมการตี้มแบบเสี่ยงในกลุ่มคนจน อาจทำให้กลุ่มคนจนประสบปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการตี้มมากกว่ากลุ่มคนรวย ทั้งปัญหาด้านสุขภาพ และปัญหาทางสังคม และปัญหาการติดสุราในประชากรทั่วไป⁽²⁸⁾

การศึกษานี้ อาจมีข้อจำกัด เนื่องจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ทำการศึกษาแบบภาคตัดขวาง (cross sectional study) ทำให้ไม่สามารถบอกทิศทาง ความสัมพันธ์ระหว่างการบริโภคเครื่องตี้มแอลกอฮอล์กับความยากจนได้ ที่สำคัญข้อมูลที่ใช้เป็นข้อมูลทุติยภูมิ อาจทำให้ไม่สามารถครอบคลุมประเด็นความยากจนได้ทั้งหมด เช่น ผลกระทบค่าใช้จ่ายเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของครัวเรือน และการสอบถามค่าใช้จ่ายแอลกอฮอล์อาจได้ผลที่ต่ำกว่าความเป็นจริงเนื่องจากปัจจัยด้านการจำของผู้ตอบ (recall bias) นอกจากนี้

มีการเปลี่ยนแปลงข้อคำถามเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในบางปี เช่น ปี 2547 ที่อาจส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของข้อมูล สังเกตจากภาพที่ 3 ที่แสดงความไม่คงที่ของผลการศึกษาย่างเห็นได้ชัด ในการสำรวจโครงการสำรวจพฤติกรรมกรรมการสูบบุหรี่และการดื่มสุราของประชากร พ.ศ.2554 ยินยอมให้มีคนใกล้ชิดตอบแทนในบางข้อคำถาม อาจส่งผลกระทบต่อความคลาดเคลื่อนของข้อมูล

ข้อมูลจาก 2 การสำรวจที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นปี การสำรวจที่แตกต่างกัน ดังนั้น การศึกษานี้ อาจไม่สามารถ อธิบายความเชื่อมโยงพฤติกรรมกรรมการดื่มในลักษณะ ที่แตกต่างกันกับผลกระทบด้านความยากจนของ ครัวเรือนที่เกิดจากค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ได้

สรุป

ข้อค้นพบจากการศึกษายืนยันผลกระทบค่าใช้จ่าย เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อความยากจนของครัวเรือน โดยเฉพาะกลุ่มคนจนที่ได้รับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ที่สูงกว่า ถึงแม้ว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีเศรษฐกิจที่ดีจะมี ค่าใช้จ่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในอัตราที่สูงกว่า และ รูปแบบการดื่มที่คนจนดื่มแบบหนักและประจำมากกว่า ดังนั้น ประเทศไทยควรผลักดันนโยบายควบคุมเครื่องดื่ม แอลกอฮอล์ที่มีประสิทธิภาพเพื่อปกป้องกลุ่มเปราะบาง ทางสังคมเหล่านี้ เช่น นโยบายภาษีและราคาที่สามารถ ลดการเข้าถึงทางเศรษฐศาสตร์ของเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ในกลุ่มคนจนได้

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้ได้รับทุนสนับสนุนจากศูนย์วิจัยปัญหา- สุรา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสำนักงานสถิติแห่งชาติที่อนุเคราะห์ ข้อมูลทั้ง 2 การสำรวจ คือ โครงการสำรวจพฤติกรรม การสูบบุหรี่และการดื่มสุราของประชากร พ.ศ. 2554 และการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2543-2553 และขอขอบพระคุณ นพ.ภูษิต ประคองสาย

นางสาวจรินทร์ คงศรีจันทร์ นางสาวมยุรา มณีแจ่ม สำหรับข้อเสนอแนะในการพัฒนาบทความ

เอกสารอ้างอิง

1. Dzurova D, Spilkova J, Pikhart H. Social inequalities in alcohol consumption in the Czech Republic: a multilevel analysis. *Health Place* 2010;16:590-7.
2. Rojas Y, Stickley A, Carlson P. Too poor to binge? An examination of economic hardship and its relation to alcohol consumption patterns in Taganrog, Russia. *Scand J Public Health* 2008;36:330-3.
3. Mossakowski KN. Is the duration of poverty and unemployment a risk factor for heavy drinking? *Soc Sci Med* 2008;67:947-55.
4. Winstanley EL, Steinwachs DM, Ensminger ME, Latkin CA, Stitzer ML, Olsen Y. The association of self-reported neighborhood disorganization and social capital with adolescent alcohol and drug use, dependence, and access to treatment. *Drug Alcohol Depend* 2008;92:173-82.
5. Cerda M, Diez-Roux AV, Tchetgen ET, Gordon-Larsen P, Kiefe C. The relationship between neighborhood poverty and alcohol use: estimation by marginal structural models. *Epidemiology* 2010;21:482-9.
6. Huerta MC, Borgonovi F. Education, alcohol use and abuse among young adults in Britain. *Soc Sci Med* 2010;71:143-51.
7. Hanson DJ. Alcoholic beverage consumption in the U.S.: patterns and trends [Internet]. New York:State University of New York Potsdam; 2013 [cited 2014 May 26]. Available from: <http://www2.potsdam.edu/alcohol/Controversies/1116895242.html#.U4L1APmSw4k>.
8. Nielsen NR, Schnohr P, Jensen G, Gronbaek M. Is the relationship between type of alcohol and mortality influenced by socio-economic status? *J Intern Med* 2004;255:280-8.
9. Mulia N, Zemore SE. Social adversity, stress, and alcohol problems: are racial/ethnic minorities and the poor more vulnerable? *J Stud Alcohol Drugs* 2012;73:570-80.
10. Mulia N, Ye Y, Greenfield TK, Zemore SE. Disparities in alcohol-related problems among white, black, and

- Hispanic Americans. *Alcohol Clin Exp Res* 2009; 33:654–62.
11. Neufeld KJ, Peters DH, Rani M, Bonu S, Brooner RK. Regular use of alcohol and tobacco in India and its association with age, gender, and poverty. *Drug Alcohol Depend* 2005;77:283–91.
  12. Pu CY, Lan V, Chou YJ, Lan CF. The crowding-out effects of tobacco and alcohol where expenditure shares are low: analyzing expenditure data for Taiwan. *Soc Sci Med* 2008;66:1979–89.
  13. Lee AJ, Crombie IK, Smith WC, Tunstall-Pedoe H. Alcohol consumption and unemployment among men: the Scottish Heart Health Study. *Br J Addict* 1990;85:1165–70.
  14. Jones S, Casswell S, Zhang J-F. The economic costs of alcohol-related absenteeism and reduced productivity among the working population of New Zealand. *Addiction* 1995;90:1455–61.
  15. Parker DL, Shultz JM, Gertz L, Berkelman R, Remington PL. The social and economic costs of alcohol abuse in Minnesota, 1983. *Am J Public Health* 1987;77:982–6.
  16. Thavorncharoensap M, Teerawattananon Y, Yothisamut J, Lertpitakpong C, Thitiboonsuwan K, Neramitpitagkul P, et al. The economic costs of alcohol consumption in Thailand, 2006. *BMC Public Health* 2010;10:323.
  17. วิชัย โชควิวัฒน์, สุพล ลิ้มวัฒนานนท์, กนิษฐา บุญธรรมเจริญ, ภูษิต ประคองสาย, วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร. บุหรี่และสุรา: ความแตกต่างของปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพระหว่างครัวเรือนไทยที่มีเศรษฐกิจและระดับการศึกษาที่ต่างกัน. *วารสารวิชาการสาธารณสุข* 2550;16:S3–S19.
  18. อัญชนา ณ ระนอง. การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์กับความยากจน. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์* 2551;48:89–124.
  19. Donnell O, Doorlaer EW, Lindelow M. *Analysing health equity using household survey data analyzing: a guide to techniques and their implementation*. Washington, D.C.: World Bank; 2007.
  20. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ความยากจนและการกระจายรายได้ [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพมหานคร, 2556 [สืบค้นเมื่อ 18 ต.ค. 2556]. แหล่งข้อมูล: http://social.nesdb.go.th/SocialStat/StatSubDefault_Final.aspx?catid=13
  21. Hagenars A, de Vos K, Zaidi A. *Poverty statistics in the Late 1980s: research based on micro-data*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities; 1994.
  22. Araar A, Duclos J-Y. *DASP: Distributive analysis stata package* [Internet]. Universite Laval, PEP, CIRPEE and World Bank; 2013 [cited 2014 Oct 7]. Available from: http://dasp.ecn.ulaval.ca/modules/DASP_V2.3/DASP_MANUAL_V2.3.pdf
  23. James SL, Gubbins P, Murray CJ, Gakidou E. Developing a comprehensive time series of GDP per capita for 210 countries from 1950 to 2015. *Popul Health Metr* 2012;10:12.
  24. ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา. สถานการณ์การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และผลกระทบในประเทศไทยปี 2556. *นันทบุรี: ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา*; 2556.
  25. Giang KB, Van Minh H, Allebeck P. Alcohol consumption and household expenditure on alcohol in a rural district in Vietnam. *Glob Health Action* 2013;6:10.3402/gha.v6i0.18937.
  26. Institute of Alcohol Studies. *Consumption levels by income earned* [Internet]. Cambridgeshire: Institute of Alcohol Studies; 2013 [cited 2013 Oct 14]. Available from: <http://www.ias.org.uk/Alcohol-knowledge-centre/Socioeconomic-groups/Factsheets/Consumption-levels-by-income-earned.aspx>
  27. Siengsounthone L, Sengngam K. *Alcohol use in Lao PDR 2012: a baseline survey on alcohol consumption behaviour and the effects to individual use in three provinces namely Vientiane Capital, Luangprabang and Champasack provinces, Lao PDR*. Vientiane: National Institute of Public Health; 2013.
  28. van Oers JA, Bongers IM, van de Goor LA, Garretsen HF. Alcohol consumption, alcohol-related problems, problem drinking, and socioeconomic status. *Alcohol & Alcoholism* 1999;34:78–88.
  29. Droomers M, Schrijvers CT, Mackenbach JP. Educational differences in starting excessive alcohol consumption: explanations from the longitudinal GLOBE study. *Soc Sci Med* 2004;58:2023–33.
  30. Fone DL, Farewell DM, White J, Lyons RA, Dunstan FD. Socioeconomic patterning of excess alcohol consumption and binge drinking: a cross-sectional study of

multilevel associations with neighbourhood deprivation. *BMJ Open* 2013;3:1–9.

31. Tomkins S, Saburova L, Kiryanov N, Andreev E, McKee M, Shkolnikov V, et al. Prevalence and socio-economic distribution of hazardous patterns of alcohol drinking: study

of alcohol consumption in men aged 25–54 years in Izhevsk, Russia. *Addiction* 2007 ;102:544–53.

32. Lo CC, Cheng TC. Heavy drinking during periods of high unemployment: 15-Year trend study of the role of race/ethnicity. *Drug Alcohol Depend* 2013;133:383–90.

Abstract: Alcohol Consumption and Poverty: Alcohol Impoverishment and Patterns of Alcohol Consumption among Different Socio-economic Groups

Jintana Jankhotkaew, B.Sc. *, **; Surasak Chaiyasong, B.Sc. (Pharm.), M.Sc., Ph.D. **, ***; Vuthiphan Vongmongkol, B.Sc., M.Sc.*; Supon Limwattananon, B.Sc. (Pharm.), M.P.H.M., Ph.D.*, ****; Thaksaphon Thamarangsi, M.D., M.P.H., Ph.D.*, **

*International Health Policy Program (IHPP), Thailand; **Health Promotion Policy Research Center (HPR), Thailand; ***Social Pharmacy Research Unit, Faculty of Pharmacy, Mahasarakham University, Thailand; ****Faculty of Pharmaceutical Sciences, Khon Kaen University, Thailand

Journal of Health Science 2015;24:68–80.

This study investigated the situation of alcohol consumption and poverty in three aspects. First, the study examined the effect of alcohol on household poverty. Second, the study investigated distribution of alcohol expenditure across households with different socio-economic status (SES). Third, the study determined the pattern of alcohol consumption across SES. The study employed secondary data analyses from two nationally representative surveys, Household Socio-Economic Survey during 2000–2010, and Cigarette Smoking and Alcohol Drinking Behavior Survey in 2011. The effect of alcohol expenditure on poverty at household level was examined through the use of catastrophic concept and poverty line. Households that spent on alcohol exceeding 10% of household consumption expenditures were considered as financial catastrophic. Moreover, the households being trapped under the poverty line due to alcohol expenditure were considered as alcohol impoverishment. Lorenz curve was used to investigate the distribution of alcohol expenditure. Also, the study used logistic regression to examine the relationship between regular binge drinking and SES. Sampling weight was applied in order to be national representative. The finding showed that poorest households had higher percentage of financially catastrophic situation compared to their counterparts. Inequality in household catastrophic due to alcohol expenditure between the richest and poorest quintile was increased over decade. Each year, more than 140,000 Thai households faced with alcohol impoverishment. Moreover, there were differences in alcohol impoverishment across regions. The highest level was observed in the north of Thailand and the lowest in Bangkok. Furthermore, people living in rural areas tended to face alcohol more impoverishment than urban areas. Although alcohol expenditure was highly concentrated among the rich, the poor faced with more economic burden. The differences in consumption patterns existed across SES. The poor tended to be regular binge drinkers than the rich.

Key words: alcohol consumption, impoverishment, household catastrophic, Thailand